

Ярослава слава

Антін Лотоцький

Широко й далеко неслася Ярослава слава.

— Це мудрий князь і володар багатой землі — говорили всі й усюди.

А розносили цю славу і войовничі варяги і грецькі та арабські купці.

Варяги — і лицарі, і купці — завсіди находили захист, бо за ними вставлялася княгиня Інгігерда, Ярослава жінка. А й Ярослав цинив їх, бо нераз ставали йому в пригоді, коли прийшла скрута.

І горнулися варяги до кцяжого двора, княжі гридниці заповняли, бо щедрий був князь Ярослав, не щадив гроша на військо.

— Вірне й задоволене військо — говорив він — це найпевніше забороло перед напастями ворогів. Хоч як укріпиш городи, а не буде хороброго війська, не встоїться держава...

— Не в самому війську сила держави — відповідає на це о. Іларіон із Берестова, що його князь Ярослав і любив, і цинив високо.

— Знаю я про це, отче Іларіоне! І тому моє сердечне бажання — скріпити віру Христову на моїх землях і подбати, щоб слово Боже зайшло в найдальші, найглухіші закутини її.

— На це треба якнайбільше священиків, і то не і чужинців, а своїх родом.

— Правда твоя, та де їх взяти?

— Треба, княже, поширити школу в, Києві, що її заснував твій великий батько, і нахилити священиків і бояр і інших, щоб талановитих своїх синів у школу віддавали.

— Правда твоя, отче Іларіоне! Я видам наказ і заохочу батьків, щоб посиляли дітей у школу. А знаєте, отче, я купив сьогодні в болгарського гостя цікаві книжки — треба буде дати їх переписати тямущим людям. А є й кілька грецьких між ними, перекласти треба. Одну взяв я сам переписувати, а інші може б ченці взялися переписати.

— І перепишемо, і перекладемо — зрадів о. Іларіон. — Великі твої заслуги, княже Юріє Ярославе, — говорить о. Іларіон. — Сама св. Софія, що ти на її честь величну церкву збудував, прославляти тебе буде по віки вічні.

Коли вони обидва так розмовляли, ввійшов старий Остромир із сувоєм пергаменовим під пахою.

— А, вітай, боярине Остромире! Як бачу, не дармував ти, бо спорий жмут пергамену приносиш під пахою.

— Так, княже, зібрав я всі звичаєві закони наші й упорядкував їх. Треба буде скликати тямущих мужів на раду, щоб перевірили все та вирішили, що прийняти, а що ні.

— Скличемо, скличемо, та насамперед сідай і прочитай свою працю мені, а отець Іларіон також послухає й скаже своє слово.

Старий Остромир сів, розвинув пергамен і почав помалу читати.

До пізньої ночі читав старий Остромир князеві Ярославові свої записки. А князь слухав уважно, до деяких місць давав свої замітки, або питав про думку священника Іларіона...

І так повстала "Правда Руська", списане право, що ним князі мали правити та судити.

Широко та далеко неслася Ярославова слава!

— Розумний це володар і могутній! — говорили і сусіди Ярославової держави, і далекі володарі. — Добре було б поріднитися з ним.

І стали слати сватів до князівен: Ганни, Єлисавети й до Анастасії. Приходили й посли в різних державних справах, а заразом і з порадою, щоб князь для своїх синів у їхніх володарів шукав невісток.

Одна княжна Єлисавета всім давала гарбуза. Чудувався батько:

— Чому ти, Гальшко, так усім відмовляєш?

Княжна нічого не відповідала, тільки зарумянилася.

Аж одного дня приходить до князя Гаральд Сміливий і стає перед ним навколішки.

— Великий княже, Ярославе, будь ласкав для мене! Я люблю княжну Єлисавету, віддай її мені за жінку!

Не сподобався князеві Ярославові такий зять, коли могутні володарі сватаються до княжни. Та жаль зовсім відмовити й Гаральдові, бо вже помітив князь Ярослав, що княжна любить його.

Треба відтягнути весілля — подумав собі князь, — може за той час Гальшка забуде Гаральда.

І каже Гаральдові

— Не вийде Гальшка за когонебудь! Коли хочеш мати її за жінку, мусиш вперше вславитись лицарськими ділами. — Вславишся, то вертайся, Єлисавета буде твоя.

Посумнів Гаральд, та що діяти, слово в князя тверде...

Довго-довго тинявся Гаральд по широкому світу, Лицарської слави шукаючи. Тужив за княжною Єлисаветою і пісні складав про свою любов до неї.

А тимчасом уже до княжни Ганни стали свати слатися. Засватав її король французький Генріх I, Гей, славне та пишне було весілля! Але й сумне було розставання батька з дочкою, як відсилав її назавжди в чужу, далеку, невідому країну.

А незабаром і угорський король, Андрій, сватів прислав до княжни Анастасії.

А княжичі теж найшли собі жінок, невісток князеві Ярославові, в Німеччині й у Англії.

Тільки княжна Єлисавета жде.

Аж повернувся Гаральд, вже не як лицар-пройдисвіт, а як багатий король Норвегії. І віддав князь Ярослав за нього дочку Єлисавету.

Казали всі, що такого весілля, як справив князь Ярослав своїй улюбленій дочці, Єлисаветі, не памятали в Києві.

Мудрий і запопадливий був Ярослав, і любили його кияни, як батька рідного, так само, як любили його батька, Володимира Святого.

Тож суом повіяло по Києву, коли пронеслася вістка, що князь Ярослав важко занедужав...

Занедужав князь у Вишгороді.

Не було нікого при ньому тоді з його синів і дочок, тільки найлюбіший його син, Всеволод.

Прийшов місяць лютий, князеві щораз гірше, Всеволод не відступав від батькової постелі.

— Не сумуй — каже йому князь Ярослав — час мій прийшов, досить я прожив на світі, сімдесять шість літ — шмат часу, — і спокійно відходжу з цього світу, бо не змарнував літ своїх. Одно тільки непокоїть мене, що може ви не підете за моєю батьківською наукою і коромоли та міжусобиці заведете між собою. Я хотів списати вам свої науки, як вам з собою жити, та часу в мене на це не було. А тут і недуга звалила, смерть іде. Вели покликати до мене митрополита, хочу висповідатися...

Прийшов митрополит і висповідався старий князь.

— Усе своє життя віддав я для добра рідної землі, і усе, що робив, чи добре, чи несвідомо лихе — все в доброму намірі — говорив князь сповідникові. — Найбільше каюся, що я брата мого Судислава позбавив княжого стола й у порубі держав його, та й тут ішло мені не про мене, а про цілість держави... І ще перед смертю велів князь покликати до себе раду бояр і городських мужів і сказав їм:

— Бояри та мужі городські, я покликав вас, щоб сказати вам, що я наслідником по собі залишаю на київському великокняжому престолі сина мого Ізяслава. — Нехай він буде замість батька усім братам. Перекажіть усім моїм синам, щоб жили в згоді та любові братній, бо тільки тоді сильна й могутня буде держава руська і страшна буде ворогам її.

Була субота 20 лютого 1054 р. вранці — князь Ярослав тихо та спокійно віддав Богу душу...

Величний похорон справив батькові князь Всеволод, бо більше нікого з синів не було тоді в Києві. З Вишгороду на санях повезли тіло в Київ із молитвами та співами церковними.

Ховав князя митрополит з великим почетом єпископів і священників — сам і сказав могутнє надгробне слово.

Говорив митрополит палко та щиро, хоч самому сльози тиснулися до очей. Говорив про заслуги князя для рідного народу й держави та для Церкви святої; назвав його вірним наслідником Володимира Святого, що не порушував його постанов, а ще скріпляв їх; не зменшував заслуг великого батька для Церкви святої, а ще збільшив їх; те, чого батько не докінчив, він докінчив, як Соломон Давидові діла. Він будував церкви величні й славні по всій українській державі, а славний город Київ оточив величністю, мов вінцем, і віддав його в опіку Пресвятій Богородиці, що їй і церкву побудував золотом на великих воротах в ім'я першого Господнього празника Благовіщення.

Наприкінці пригадав заповіт Ярослава синам, щоб жили в згоді та в любові для

добра рідного народу й землі рідної.

Плакав увесь правовірний народ, слухав слів золотоустого проповідника, щирих і палких.

І похоронили князя Ярослава Володимировича в мармуровій домовині в Софійському соборі.

— Похоронили з ним славу й могутність та велич держави, що за батька його Володимира Великого і за нього — "не худа була й невідома, а відома й славна ва всіх кінцях землі" — говорив Тукій до Івана Жирославича, коли верталися з похорону князя.

Мудрий був князь Ярослав Володимирович, лишив велику, багату й могутню державу, однак перед смертю зробив велику помилку, що поділив державу між синів.

І справді лихо було в поділі спадщини на уділи. На першому поділі не скінчилося. Пізніше кожен князь ділив свій уділ на ще менші уділи між своїх синів, а ті знов свої уділи між своїх — і вкінці дійшло до того, що замість одної великої держави було понад вісімдесят малих державок.

Значення Києва, "матері городів руських", падало все більше й більше. Піднялося ще було на короткий час за славного князя Володимира Мономаха Всеволодовича, внука Ярослава Мудрого, що був великим князем в рр. 1115-1125. Та було воно так, як із полум'ям свічки, що вже догоряє: полум'я наприкінці заблісне ясніше і — гасне.

Так воно сталось і з "матір'ю городів руських", бо вже в 44 роки пізніше прийшов із далекої півночі князь племен, з яких пізніше витворився московський народ, Андрій Боголюбський. Забув, що він унук славного Володимира Мономаха, став уже чужий українському народові. Він у р. 1169 з дикими фінськими ордами напав на Київ, здобув і зруйнував його.

Не любив він Києва, не терпів того, що Київ, хоча занепав, хоча втратив давнє значення, все ж таки жив давньою славою, вважався "матір'ю городів руських".

І як тільки помер Ростислав, вислав Андрій негайно свого сина Мстислава на Київ.

— Зруйнууй Київ так, щоб він уже ніколи не міг піднятися, щоб не затемнював слави моєї держави.

І син виконав батьків наказ.

Пограбував Поділ, Гору, монастирі, церкви Десятинну й Софію і не пощадив нікого: християн убивали та брали в полон, забрали з церков ікони, книги, ризи і дзвони.

І з того часу Київ уже не піднявся до давньої слави та значення. Причинилося до того й те, що роздроблені князівства, а часом ще й розсварені, не могли знищити половецької орди і прогнати її із гирла Дніпра. Через те занепала славна колись торгівля Києва з Грецією.

Та на заході, під Карпатами, над рікою Дністром зросла в силу під розумною управою Ростиславичів — Галицька держава, що зберегла українську державність ще до половини чотирнадцятого століття.